

Hi!

**Jedinec a evropská společnost
od středověku do 19. století**

**Antonín Kalous – Jan Stejskal – Josef Šrámek
(eds.)**

Olomouc 2014

Jedinec a evropská společnost od středověku do 19. století

Antonín Kalous – Jan Stejskal – Josef Šrámek (ed.)

**Filozofická fakulta
Univerzity Palackého v Olomouci
Olomouc 2014**

Recenzovali

Mgr. David Kalhous, Ph.D.

Mgr. Martin Elbel, M.A., Ph.D.

Edice Historie, sv. 2

Edici řídí doc. Mgr. Jan Stejskal, M.A., Ph.D.

Zpracování a vydání publikace bylo umožněno díky finanční podpoře udělené roku 2014 Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR v rámci Institucionálního rozvojového plánu, programu V. Excelence, Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci: Podpora publikační činnosti akademických pracovníků Filozofické fakulty Univerzity Palackého.

Neoprávněné užití tohoto díla je porušením autorských práv a může zakládat občanskoprávní, správněprávní, popř. trestněprávní odpovědnost.

1. vydání

Ed. © Antonín Kalous, Jan Stejskal, Josef Šrámek, 2014

© Univerzita Palackého v Olomouci, 2014

ISBN 978-80-87895-13-9

OBSAH

- 8 ÚVOD: Jedinec a evropská společnost od středověku do 19. století

Antonín Kalous – Jan Stejskal – Josef Šrámek

ODDÍL I. Christianizace a středověké dějepisectví

- 12 Relikvie svatého Anastáze Perského. Kult svaté hlavy a jeho pojetí v křesťanské tradici

Jana Michalčáková

- 25 Smrt svatého Olafa ve světle skandinávských pramenů

Vladimír P. Polách

- 41 Christianizace Islandu pohledem domácí tradice

Lenka Doová

- 62 Několik poznámek k osudu rukopisu č. 230 olomoucké kapitulní knihovny

Ladislav Míča

- 92 Od hagiografie k etnografii. Zpráva G. I. Novického o christianizaci Chantů

Jitka Komendová

ODDÍL II. Olomoucké biskupství ve vrcholném středověku

- 108 Učenec a mnich mezi olomouckými biskupy

Eva Svobodová

- 122** Nástup Bruna ze Schauenburka na biskupský stolec v Olomouci

Tomáš Somer

- 138** Kláštery olomoucké diecéze za episkopátu Bruna ze Schauenburka (1245–1281). Rajhradská kauza z roku 1255

Josef Šrámek

- 161** „Presentibus Vlrico de Costel et Iohanne de Wissenowe.“
K problematice identifikace osob ve středověkých listinách

David Novotný

ODDÍL III. Pozdní středověk, renesance a humanismus

- 177** Počátky zhořeleckého městského dějepisectví

Martin Barus

- 200** Úvaha o přátelství ve středověku

Jan Stejskal

- 214** Království a republika slepýma očima Aurelia Brandoliniho

Antonín Kalous

- 232** Johann Tschertte a jeho korespondence s Willibaldem Pirkheimerem a Albrechtem Dürerem

Jiří Glonek

ODDÍL IV. Religiozita, propaganda a kultura v raném novověku

- 254** Konverze v luteránském pohřebním kázání z Magdeburku

Radmila Prchal Pavlíčková

- 276** Mezi minulostí a přítomností: Cherusk Arminius jako reformátor církve

Jaroslav Miller

- 297** „A tak mají báby rodičím ženám kazatelkyně býti.“
Duchovní rozměr v úloze porodních bab v českojazyčné
babické literatuře raného novověku

Hana Jadrná Matějková

ODDÍL V. Kytice z dějin 19. věku

- 316** Historik a jeho pes aneb Neznámá tvář Bedy Dudíka

Ema Tomášková

- 330** „[...] člověk musí chtě nechtě cestou trnovou, ba
i křížovou kráčet [...]“. Letmý pohled do soukromého
života Karla Jaromíra Erbena

Jana Konvičná

- 342** František Jaroslav Kubíček – liberální žurnalista na
Moravě 60. let 19. století

Lubomír Novotný

- 359** Vztah olomouckého arcibiskupa Theodora Kohna ke
Skaličce u Hranic na Moravě

Jitka Jonová

- 371** Od břehů Nilu na Hanou aneb Toskánský dar Olomouci

Radek Podhorný

- 386** Prameny a literatura

- 439** Summary

Hi!

ÚVOD: JEDINEC A EVROPSKÁ SPOLEČNOST OD STŘEDOVĚKU DO 19. STOLETÍ

Antonín Kalous – Jan Stejskal – Josef Šrámek

Lidská společnost se nevyvíjela jednoduše a souvisle po celé Evropě. To není překvapující zjištění. Je však přesto možné uvažovat o vývoji „evropské společnosti“, je možné sledovat její proměny v chronologických souvislostech. Kulturní transfery, komunikace, inspirace, obraz jednotlivce i celé společnosti jsou témata, která lákala historiky k přemýšlení nad minulostí a k její interpretaci. To je i snažením přítomné knihy, která se jako skládající se mozaika zaměřuje na všeobecné téma lidské společnosti a zejména postavení jedince v ní a která je výsledkem společného snažení více než dvou desítek autorů. Svazek je rozdělen do pěti oddílů, které jsou v základní podobě vymezeny chronologicky, ovšem reagují na principiální vývojové prvky a hlavní rysy evropské společnosti.

Úvodní část knihy se zaměřuje na christianizaci a její souvislosti ve středověkém dějepisectví. Prvních pět kapitol se soustřeďuje na souvislosti rozvoje křesťanské společnosti především vrcholného středověku jak v oblastech, které byly již dlouhodobě křesťanské, tak na místech nově se s křesťanskou morálkou a principy monoteistického náboženství seznamujících. Autoři jednotlivých kapitol se zaměřili na analýzu dobových pramenů a inspiračních zdrojů vedoucích k ozřejmění praktik šíření různých světeckých kultů či vůbec postupu christianizace,

ovšem podstatný prostor je věnován i interpretacím moderní historiografie.

Druhá část svazku bezprostředně navazuje na témata části první. V důrazu na olomoucké biskupství v období vrcholného středověku se autoři druhého oddílu setkávají s podobnými tématy a problémy jako autoři oddílu předcházejícího. Ve čtyřech kapitolách se zaměřují jak na otázky spojené s jednotlivými biskupy, tak na širší zázemí olomouckého biskupství reprezentované kláštery i místopisnými otázkami.

Otázky přechodu mezi středověkem a moderní dobou a rozvoje intelektuální společnosti v souvislosti s inspiračními zdroji antiky a prostředí německých i italských vzdělavců v 15. a 16. století jsou předmětem dalších čtyř kapitol spojených ve třetí části knihy. Epistolografie a korespondence, historiografie i politická ideologie tohoto období patřily mezi nejvýznamnější odvětví literární činnosti italských i středoevropských autorů. Tradičně však mezi zásadní témata přerodu společnosti v pozdním středověku patří i zvýšený či změněný zájem o jednotlivce a jeho vnímání pospolitosti kolem sebe, jak ukazuje příklad přátelství.

Spiritualita a náboženský život raného novověku jsou předmětem zkoumání čtvrté části složené ze tří kapitol. Duchovní život jedince se v období 16.–18. století dramaticky rozvíjel především zásluhou reformace a reformy církve, díky užšímu zapojení laiků do náboženského a církevního života, ale i za přispění moderních technologií, především knihtisku, které usnadňovaly šíření myšlenek. Zvláště texty kazatelů se pak dostaly mezi věřící jako mravoučná a útěšná literatura a samotná kázání nebyla omezena na místo a čas svého přednesu. Prostřednictvím knihtisku se pak snadněji šířily i názory církevně-politické, jejichž využití mohlo směřovat až k politické propagandě. Obecně platná pravidla jsou v této části svazku předvedena na případech pohřebních kázání, útěšné literatury pro rodičky a projektování současných politických a církevních preferencí do dávné „národní“ minulosti.

Poslední oddíl je chronologicky vymezen předminulým stole- tím a klade důraz na aktivity jednotlivých osobností kulturního a náboženského života společnosti. Jde o méně známé epizody

života známých osobností, jako jsou Karel Jaromír Erben, Beda Dudík nebo olomoucký arcibiskup Theodor Kohn. Mozaiku kulturního života ovšem doplňovaly i méně známé osobnosti, jež jsou zde zastoupeny moravským žurnalistou Františkem Jaroslavem Kubíčkem; nebo naopak osobnosti z nejvyšších vrstev společnosti, jimiž jsou členové habsburské italské sekundogenitury. Aktivní veřejný život všech těchto jedinců výrazně ovlivňoval především kulturní prostředí české a moravské společnosti 19. století.

Tato kniha je výsledkem snažení jedenadvaceti autorů, již spolupracovali na širokém tématu zkoumání lidské společnosti rozděleném do pěti základních tematicko-chronologických okruhů. Je však také nepřímým výsledkem práce a životního snažení Libuše Hrabové, jejímiž jsou všichni autoři žáky. A to žáky druhé generace, dalo by se říci, neboť svou inspiraci a základ pro své bádání a vůbec historickou činnost nabrali v přednáškách a seminářích Univerzity Palackého, kde po nucené přestávce dvaceti let Libuše Hrabová opět od roku 1990 působila. Téma tohoto svazku tak dosti jasně vyjadřuje široký rozptyl jejího zájmu a podnětů, které předávala svým studentům. Během svého aktivního působení v historické komunitě zasahovala Libuše Hrabová především do dějin středověku, ovšem ani jiná období evropských dějin jí nezůstala cizí, jak to dokazují její minuciózní práce k dějinám 19. a počátku 20. století. Mezi její zásadní témata patří dějiny Polabských Slovanů, středověká a humanistická historiografie, jakož i kulturní a intelektuální dějiny renesance a humanismu a dějiny olomouckého biskupství vrcholného středověku. Kniha je profesorce Libuši Hrabové s velkými díky věnována.

ODDÍL I.
Christianizace a středověké
dějepisectví

RELIKVIE SVATÉHO ANASTÁZE PERSKÉHO. KULT SVATÉ HLAVY A JEHO POJETÍ V KŘEŠŤANSKÉ TRADICI

Jana Michalčáková

Zázraky jsou v centru žití a náboženských představ středověku a představují jednu z nejdůležitějších složek v procesech sakrální legitimizace moci a hierarchické kontroly politické a sociální rovnováhy.

L. Canetti, *Il Passero spennato*¹

Na vyobrazení *Declaratio principalium, Reliquarium quae in imperiali civitate Aquisgranensi*², které zachycuje poklad cášského dómu, je na 25. místě vyobrazen relikviář nesoucí název *Caput S. Anastasiae*. Relikviář, který byl v době svého vzniku určen pro jiný obsah a je datován do období 969–1030,³ byl původně spojen se jménem Eustathia Maleina. Dnes je v této schráně uložena relikvie hlavy svatého Anastáze Perského. Fakt, že do ní byla vložena až později,⁴ neubírá na významu tohoto obsahu a úlohy, kterou sehrál

---

1—Luigi CANETTI, *Il Passero spennato*, Spoleto 2007, s. 37.

2—Gerhard ALTZENBACH, *Pilgerblatt um 1615*.

3—W. B. R. SAUNDERS, *The Aachen reliquary of Eustathius Maleinus*, *Dumbarton Oaks Papers* 36, 1982 (1983), s. 211, Ernst Günther GRIMME, *Der Aachener Domschatz*, Düsseldorf 1972, s. 46–47.

4—V Cáchách je relikviář doložen od roku 1204.

na ideologicko-politickém poli od doby vzniku kultu svatého Anastáze Perského v 7. století v Palestině až do jeho vrcholu, na kterém setrval do 13. století.

Kulty svatých hlav v křesťanské tradici

Opomíňme kulty hlav, které se vyvíjely téměř ve všech kulturách (a doposud jsou jejich součástí),⁵ a zaměřme se na křesťanskou tradici, pro kterou představuje relikvii svaté hlavy *ante literam* hlava Jana Křtitele. Ten stojí na začátku dlouhé řady křesťanských mučedníků, jejich relikvií – hlav – a hagiografických příběhů vycházejících ze společného orficko-pythagorejského základu.⁶ V této na první pohled nesourodé skupině najdeme zástupce základních kategorií světců:⁷ apoštolů – svatý Bartoloměj⁸, biskupů – svatý Titus biskup⁹, svatý Diviš¹⁰, svatý Timoteus¹¹

5— Pro základní přehled odkazují na katalog výstavy, která se uskutečnila v Reiss-Engelhorn-Museen Mannheim od 2. 10. 2011 do 29. 4. 2012: Alfried WIECZOREK – Wilfried ROSENDAHL, *Schädelkult. Kopf und Schädel in der Kulturgeschichte des Menschen*, Mannheim 2011.

6— Jindřich ČADÍK, *O čarovné moci mrtvé hlavy*, Plzeň 1920, s. 121–122.

7— André VAUCHEZ, heslo *Agiografia*, in: *Enciclopedia dell'Arte medievale*, Roma 1991, s. 208.

8— Jeho hlava je od roku 1238 uchovávána v katedrále ve Frankfurtu nad Mohanem; srov. Maria Letizia CASANOVA, heslo *Bartolomeo, apostolo*, in: *Bibliotheca Sanctorum*, sv. 2, Roma 1962, sl. 852–878.

9— Relikvie sv. Tita přišla o tělo v důsledku saracénských útoků na Krétu roku 823, následně byla přenesena do Benátek a uložena v chrámu svatého Marka, odkud byla v roce 1966 navráćena zpět na Krétu. Dnes je uložena v jemu zasvěćené katedrále v Heraklionu; srov. Alban BUTLER – Charles BUTLER – Alfonso MUZZARELLI – Lucius Caelius Firmianus LACTANTIUS – Valerio Giason FONTANA, *Vite dei padri, dei martiri e degli altri principali santi tratte dagli atti originali e da' più autentici monumenti con note storiche e critiche. Opera dall'originale inglese dell'ab. Albano Butler recata liberamente in francese dall'ab. Gian-Francesco Godescard e dal francese giusta l'ultima edizione di Versailles 1818 a 1820 fedelmente volgarizzata*

a představitelů skupiny tzv. *athletarum Christi* – svatý Mauricius¹², svatý Trifon¹³, do níž patří i svatý Anastáz Perský.

I přesto, že význam relikvie Anastáze Perského a její „pole působnosti“ nedosahuje významu jiné, původně taktéž východní relikvie, hlavy svatého Diviše – Dionýzia, patrona Francie, jak jej popisuje ve stejnojmenném článku profesorka Libuše Hrabová,¹⁴ a každý z nich náleží do jiné skupiny světců, mezi jejich kulty je možno vysledovat paralely nejen v jejich společném východním původu, ale i v okamžicích, kdy se jejich kulty rozšiřují po Evropě. Ty je možno v obou případech pozorovat od první poloviny 7. století. Pro Diviše jde o dobu krále Dagoberta (628–638) a pro Anastáze Perského s největší pravděpodobností o dobu papeže Teodora (642–649).

-
- ed arricchita di alcune aggiunte*, Venezia 1824, s. 107–110; Tarcisio STRAMARE, heslo *Tito*, in: *Bibliotheca Sanctorum*, sv. 12, Roma 1969, sl. 503–505; Giuseppe OLIVOTTI, *Riportando il capo di San Tito a Creta: Note di viaggio e documentazioni 12.–17. maggio 1966*, Venezia 1966; Flaminio CORNER, *Creta sacra sive de episcopis utriusque ritus graeci et latini in insula Cretae accedit series praesidum venetorum illustrata authore Flaminio Cornelio senatore veneto 1*, Venetiis 1755, Modena 1971, s. 195; Fabio MUTINELLI, *Annali Urbani di Venezia da 810 al 12 Maggio 179*, Venezia 1841, s. 294.
- 10—Carlo DE CLERCQ – Pietro BURCHI – Maria Chiara CELLETTI, heslo *Dionigi, Rustico ed Eleuterio*, in: *Bibliotheca Sanctorum*, sv. 9, Roma 1967, sl. 650–653.
- 11—Relikvie, o které neexistovaly informace od roku 1204, kdy se její stopy ztratily v Konstantinopoli následkem křižáckých útoků, byla znovuobjevena v Termoli 7. 5. 1945, v nice, kam byla ukryta v roce 1238, jak dokládá dobový nápis; srov. Giovanni LUCCHESI, heslo *Timoteo* in: *Bibliotheca Sanctorum*, sv. 12, Roma 1969, sl. 482–488.
- 12—Relikvie hlavy je uchovávána ve Francii ve Vienne, srov. Rudolf HENGELER, heslo *Maurizio e Compagni santi martiri ad Agauno*, in: *Bibliotheca Sanctorum*, sv. 9, Roma 1967, sl. 193–204.
- 13—Relikvie hlavy je uchovávána v Kotoru, srov. Agostino AMORE, heslo *Trifone e Respicio*, in: *Bibliotheca Sanctorum*, sv. 12, Roma 1969, sl. 656–657.
- 14—Libuše HRABOVÁ, *Hlava svatého Dionýzia*, in: Pocta Josefu Polišíenskému, Olomouc 1996, s. 71–77.

Hi!

Právě profesorce Hrabové patří poděkování za přiblížení mých studií k problematice vývoje „kultů svatých hlav“ a jejich důležité konfrontace za účelem sledování tzv. „variací na téma“. Rovněž jí patří mé poděkování za upozornění na publikaci Jindřicha Čadíka *O čarovné moci mrtvé hlavy*¹⁵, která i přesto, že představuje studii, jež se od doby svého vzniku v roce 1920 nedočkala přílišného rozšíření, může být ještě dnes považována za validní materiál, přinášející synteticky shrnutý zdroj poznatků z pomezí antropologie, sociologie a historie na téma evoluce pythagorejsko-orfických kultů a jejich průniku do křesťanské kultury.

Relikvie hlavy Anastáze Perského

Ačkoliv dnes v Evropě najdeme hned několik relikvií hlavy Anastáze Perského, na rozdíl od Diviše – Dionýzia si Anastáz Perský udržel svou individuální identitu a v jeho kultu nenajdeme směs několika historických osob, jak je tomu v případě výše zmiňovaného patrona Francie.¹⁶ *Bibliotheca sanctorum*¹⁷ popisuje celkem třicet sedm soujmenovců. I když Anastáz Perský¹⁸ bývá občas zastíněn těmi známějšími, kterými jsou zcela jistě Anastáz papež (?–401), Anastáz II. papež (?–498) či Anastáz biskup z Asti (5. století), role, již sehrála v průběhu staletí jeho relikvie hlavy, resp. hlav, byla natolik významná, že se stala nedílnou součástí hned několika katedrálních pokladů. Těchto několik hlav však v žádném případě nezastínilo roli, kterou zastávala relikvie „původní“, doposud uchovávaná v Římě, v opatství *Tre Fontane*, kam můžeme s určitostí položit počátek jeho kultu na evropském

---

15— J. ČADÍK, *O čarovné moci*.

16— L. HRABOVÁ, *Hlava*, s. 72.

17— Hesla *Anastasio* in: *Bibliotheca Sanctorum*, sv. 1, Roma 1961, sl. 1049–1072.

18— Pietro SFAIR, heslo *Anastasio Magundat*, in: *Bibliotheca Sanctorum*, sv. 1, Roma 1961, sl. 1054–1056.

kontinentu – je zde doložen od poloviny 7. století. Odtud se kult rozšířil do lokalit, které se dodnes dělí o status místa, jež jeho svatou hlavu uchovávají: vedle zmiňovaného římského opatství *Tre Fontane* je to ještě dóm v Cáchách a katedrála ve Špýru.

Hagiografická tradice Anastáze Perského

Hagiografické prameny¹⁹ nám přibližují Anastáze Perského, jehož přízvisko napovídá, kde hledat jeho vlast. Rovněž jeho původní jméno – Magundat – je dokladem jeho původní profese mága, zoroastriána, kterou zdědil po svém otci. Pro krátký popis jeho života, z něhož je možno si učinit představu o jeho mučednické cestě, poslouží *Acta*²⁰, *Passio*²¹, i *Encomium*²². Od okamžiku konverze tohoto perského vojáka, ke které dochází před relikvií Svatého kříže, nabírá jeho život zcela opačný směr. Odchází od vojska, přesouvá se do Hierapole, kde vstupuje do dílny křesťanského zlatníka. S ním společně navštěvuje kostel Svatých Mučedníků, kde se také poprvé seznamuje s jejich životy. Odchází do Jeruzaléma, kde je pokřtěn v kostele Vzkříšení, a sám přijímá

19—Hagiografické texty je možno konfrontovat: Agostino PERTUSI, *L'encomio di s. Anastasio martire persiano*, in: *Analecta Bollandiana*, tomus LXXV, I, 76, Bruxelles 1958, s. 5–63; Bernard FLUSIN, *Saint Anastase le Perse et l'histoire de La Palestine au début du VII siècle*, I, 1992, s. 39–91; Carmela Vircillo FRANKLIN, *The Latin Dossier of Anastasius the Persian, Hagiografic Translation and Transformation*, Toronto 2004.

20—*Acta Sanctorum Ianuarii*, tom. II, Antverpen 1643, s. 422 a dále, tom. III, Paris 1863, s. 35–54; Symon Metaphrastes, in PG 114, sl. 773–812; Hermann USENER, *Acta martyris Anastasii Persae*, Bonn 1894; Cesare BARONIO, *Martyrologivm Romanvm: Gregorij XIII. Pont. Max. iussu editum, Et Urbani VIII. Avtoritate Recognitvm, Accesserunt Notationes, Atqve Tractatio de Martyrologio Romano*, Roma 1630, s. 56–60.

21—C. V. FRANKLIN, *The Latin Dossier*, s. 152–249.

22—A. PERTUSI, *L'encomio di s. Anastasio*.

jméno Anastáz, tedy „vzkříšený“. Osm dní po svém křtu vstupuje do kláštera svatého Sávy nedaleko Jeruzaléma. Zde dochází k jeho setkání s ďáblem, jehož pokoušení úspěšně vzdoruje. Brzy nato, po snu, ve kterém mu Kristus podá kalich s vínem, což Anastáz vidí jako znamení blížící se mučednické smrti, opouští klášter a odchází do Cesareje. Již v příběhu jeho života jsou obsaženy dva důležité prvky budoucího Anastázova kultu: Anastáz zlatník, jejichž patronem se později stane, ale i úspěšný vzdorovatel ďábla.²³ Až doposud však chybí jakýkoli náznak „vítězné relikvie“, kterou se v budoucnu stane. Později se setkává s mágy perského původu a stoupenci stejného učení, které dříve pěstoval i on. Z jejich společné diskuse skupinka odchází poražena Anastázovými argumenty, avšak následné setkání s Peršany se mu stává osudným. Je nařčen ze špionáže, brání se sice, že je služebník Ježíše Krista a že kdysi byl to, co jsou nyní oni (tedy voják), je však zbit a odvečen před Kosroova místodržícího Marzabana.

Zde se odehrává scéna přesvědčování o zřeknutí se křesťanské víry. Je mučen a následně s dalšími sedmdesáti křesťany svázán a vhozen do řeky. Poté je z řeky vytažen a sťat. Jeho mučednická smrt, ke které mělo dojít 22. ledna 628 v lokalitě Bethsaloe – v dnešním iráckém Kirkuku, a ani jeho pozemská pouť tomuto aktu předcházející si nezadají s osudy ostatních, jemu příbuzných východních mučedníků v duchu dobové hagiografické tradice obsažené v martyrologiích.²⁴ Po přesunech jeho těla, které po

---

23— Tradičně mu bývá přisuzována v textu tzv. *Římského zázraku z roku 713*; srov. MONACO CISTERCENSE TRAPPISTA, *S. Paolo e le Tre Fontane, XXII secoli di storia messi in luce da un monaco cistercense trappista*, Roma, 1938, s. 82; C. V. FRANKLIN, *The Latin Dossier*, s. 44–52.

24— Raně středověká martyrologia měla přímou návaznost na čím dál více se rozšiřující potřebu přítomnosti křesťanských mučedníků, služebníků božích v liturgii. Jak podotýká André Vauchez: „[...] přestože mnohé z výchozích textů budí dojem autenticity, ve většině případů se jedná o epické a románové amplifikace, ve kterých použití představitosti se jeví tím větší, čím méně byl známa osobnost, jejíž klady se oslavovaly.“ Srov. A. VAUCHEZ, heslo *Agiografia*, s. 208.

sobě zanechaly historicky ne příliš validní stopy, se relikvie objevuje v Jeruzalémě, v Konstantinopoli a následně v Římě. V samotné Konstantinopoli, kam mělo být tělo podle tradice přeneseno, mu byl zasvěcen pouze jeden kostel, a to až v době císařství Ireny a Konstantina VI. (790–797).²⁵

Kult Anastáze Perského – setkání východu se západem

Za historický počátek kultu je možno považovat translaci jedné části relikvie, zato však té nejdůležitější, tedy jeho hlavy, na Apeninský poloostrov. K ní došlo velmi záhy po Anastázově mučednické smrti, ještě v první polovině 7. století. Nedostatečné informace o translaci je možno nahradit konfrontací datací *Notitia ecclesiarum urbis Romae*²⁶, římského poutního itineráře, který relikvii Anastáze Perského nezmiňuje a který je všeobecně řazen do doby papeže Honoria (625–638), jistě však do doby před započatím pontifikátu papeže Teodora (642–649), a *De locis sanctis martyrum quae sunt foris civitatis Romae*²⁷, topografického seznamu

---

25— Jean Marie SANSTERRE, *Les moines grecs et orientaux à Rome aux époques byzantine et carolingienne (milieu du VI siècle – fin du IX siècle)*, sv. I. Texte, Bruxelles 1980, s. 15; srov. Raymond JANIN, *Les églises et les monastères des grands centres byzantins: Bithynie, Hellespont, Latros, Galèsios, Trébizonde, Athènes, Thessalonique*, Paris 1975, s. 27.

26— Österreichische Nationalbibliothek Wien, Vienn. 795, srov. Giovanni Battista DE ROSSI, *La Roma sotterranea cristiana*, Roma 1864, sv. 1, s. 138–140; *Codice topografico della Città di Roma*, ed. Roberto VALENTINI, Giuseppe ZUCCHETTI, sv. 2, Roma 1942, s. 67–99; PL101, ed. Jean Paul MIGNE, 1359C–1365D.

27— Österreichische Nationalbibliothek Wien, Vienn. 1008; Universitätsbibliothek Würzburg, Theol. fol. 49; Österreichische Nationalbibliothek Wien, Vienn. 795, 187v–191v; srov. *Codice topografico della Città di Roma*, ed. R. VALENTINI, G. ZUCCHETTI, sv. 2, s. 101–131.

kostelů a míst uložení ostatků mučedníků, ve kterém je již relikvie Anastáze Perského v Římě zmiňována; datace tohoto textu je kladena až za rok 650.²⁸ Jestliže 2. listopad 631²⁹, kdy jsou jeho ostatky přineseny a uloženy v Jeruzalémě, představuje datum *post quem* pro přesun relikvie do Říma,³⁰ rok 642 nejpozdější datací pro *Notitia ecclesiarum* a rok 650 hraniční datací pro *De locis*, je možno umístit translaci relikvie hlavy Anastáze Perského do Říma mezi léta 642 a 650.

Přenos relikvie a tím i počátek kultu v Evropě, potažmo v Římě, je výrazem politického kontextu, ve kterém se akt translace odehrává. Relikvie hlavy Anastáze Perského a s ní spojený kult, společně s kulty jiných východních mučedníků, se dostává do Evropy v důsledku perských a arabských útoků a následných demografických přesunů, jejichž součástí je i migrace skupin mnichů a kněží, ale i dogmatických sporů, které v první polovině 6. století v Konstantinopoli probíhají. Příchod těchto náboženských skupin na Apeninský poloostrov s sebou však přináší i řešení lokální situace, tedy vyřešení nedostatku misionářů potřebných k evangelizaci Apeninského poloostrova římskou církví, jejíž systém zažíval již od 6. století, od doby příchodu Langobardů, stagnaci a regresi místní církevní struktury.³¹ První opěrné body představovaly pro nově příchozí některé římské lokality, doložené již od doby císaře Justiniána, v nichž se východní komunity sdružovaly. Cenobium *ad Aquas Salvias*³², kde žila komunita bratří z Kilikie a kam byla Anastá-

---

28—Herman GEERTMAN, *More veterum, il Liber pontificalis e gli edifici ecclesiastici di Roma nella tarda antichità e nell'alto medioevo*, Groningen 1975, s. 198–202.

29—J. M. SANSTERRE, *Les moines grecs*, s. 15; Hermann USENER, *Acta Anastasii Persae*, Bonn 1894, s. 12–14.

30—I přesto, že neexistuje doklad, zdali do Jeruzaléma byly přeneseny kompletní ostatky, či nikoliv.

31—Natale RAUTY, *Il culto dei santi a Pistoia nel Medioevo*, Firenze 2000, s. 9.

32—Dom GABRIEL, *L'abbaye des Trois-Fontanes située aux Eaux-Salviennes, près de Rome et dédiée aux saints martyrs Vincent & Anastase*, Landerneau 1882, s. 10–12; Giovanni Battista DE ROSSI,

zova hlava uložena, bylo jedním z nich.³³ Řecká komunita si své výsadní postavení a prominentní pozici v Římě udržovala na úkor latinského prvku až do poloviny 8. století, kdy její politický vliv začíná upadat a nastává nová politická „latinizující“ tendence. Tento směr je rovněž dokladem demografického úpadku řeckého elementu, způsobeného jak snížením východní imigrace v prvních desetiletích 8. století, tak i připojením Sicílie a Kalábrie ke Konstantinopolskému patriarchátu.³⁴

Oratorio e monastero di s. Paolo alle Acque Salviae costruiti da Narsete patrizio, *Bullettino di archeologia cristiana*, IV, 5, 1887, s. 79–81; Hartmann GRISAR, *Le Tre Fontane, luogo della decollazione di San Paolo, e i monaci greci introdottivi nel VI secolo*, *Civiltà cattolica* XVI, 1897, s. 477–479; TÝŽ, *Histoire de Rome et des papes au moyen âge*, II, Rome – Paris – Lille 1906, s. 174–177; Guy FERRARI, *Early Roman Monasteries. Notes for the history of the monasteries and convents at Rome from the V through the X century*, Città del Vaticano 1957, s. 37, pozn. 3; Giuseppe WETTER, *Les institutions nationales autour du siège apostolique*, *Bessarione* II, 4, 1903, s. 394; Henri LECLERCQ, heslo *Rome*, in: *Dictionnaire d'Archéologie Chrétienne et Liturgie* XV, 2, 1951, sl. 2712, 3014–3015; František Dvorník, *Les légendes de Constantin et de Méthode vues de Byzance*, Praha 1933, s. 288; MONACO CISTERCENSE TRAPPISTA, *S. Paolo e le Tre Fontane*, s. 66–71; Stéphane BINON, *La vie de St. Pierre l'Athonite*, in: *Atti del V Congresso internazionale di studi bizantini*. Roma 20–26 settembre 1936, Roma 1939, s. 45; Agostino PERTUSI, *Bisanzio e l'irradiazione della sua civiltà in Occidente nell'alto medioevo*, in: *Settimane di studio del centro italiano di studi sull'alto medioevo* XI, 1963, Spoleto 1964, s. 116; Adolf LIPPOLD, heslo *Narses*, in: *Paulys Realencyclopädie, Neue Bearbeitung, Suppl. XIV*, 1974, sl. 887; Giuseppe TOMASSETTI, *La campagna romana antica, medievale e moderna*, sv. 5, ed. Luisa CHIUMENTI, Fernando BILANCIA, Roma 1975–1977, s. 422–423; Gregorio PENCO, *Storia del monachesimo in Italia dalle origini alla fine del medio evo*, Roma 1961; Jean GRIBOMONT, heslo *Monachesimo bizantino*, in: *Dizionario degli istituti di perfezione*, sv. 5, 1978, sl. 259; Umberto BROCCOLI, *L'abbazia delle Tre Fontane. Fasi paleocristiane e altomedioevali del complesso „ad Aquas Salvias“ in Roma*, Roma 1980, s. 21, 23–24, 28, 32. 33—Vedle komunit při *sant'Erasmus al Celio*, *santa Lucia de Renatis* (nebo *Armeno*), *sant'Andrea ad Clivum Scauri* a tzv. *domus Arsicae*. 34—J. M. SANSTERRE, *Les moines grecs*, s. 217.

S výše zmiňovaným úpadkem souvisí i úpadek kultů původně východních mučedníků, kteří budou napříště odkázáni pouze na sílu a míru zakořenění tradice do této chvíle budované řeckým elementem. A následný vývoj kultu Anastáze Perského je dokladem jeho vitality a zájmu, kterému se těšil i později, v latinské křesťanské kultuře.³⁵

Evropská tradice kultu Anastáze Perského

Anastáz Perský je součástí kategorie vyhlášených světců, o nichž vznikaly poučné legendy, exaltující příběhy východních asketů, jejichž cílem byl „[...] tzv. biblický vir Dei. Ten byl současně prorokem i taumaturgem schopným konat zázraky ve jménu kříže, což mu bylo umožněno půstem, modlitbou a mlčením [...]“.³⁶

Pro následující šíření jeho kultu jsou významné ještě dva historické mezníky. První z nich představuje setkání Langobardů s kultem Anastáze Perského, ke kterému dochází při návštěvě langobardského panovníka Liutpranda (690?–744) v Římě v roce 739. V jeho důsledku Liutprand zasvětil Anastázovi *domicilium*

35— Jeho vitalita je v Římě doložena i nálezem olejové lampy typu PROVOOST 10B na nalezišti Crypta Balbi, ve vrstvě z 8. století, která je opatřena řeckým malovaným nápisem NACI, či NACT, který je možno považovat za pozůstatek jména [A]NACT[ACIOU] na zboží určeném pro poutníky. Srov. C. V. FRANKLIN, *The Latin Dossier*, s. 14, pozn. 42; Clementina PANELLA, Lucia SAGUÌ, *Consumo e produzione a Roma tra tardoantico e altomedioevo: le merci, i contesti*, in: *Settimane di studio del centro italiano di studi sull'alto medioevo XLVIII, 2*, Spoleto 2001, s. 798–799; Barbara BACCHELLI, Rita PASQUALUCCI, *Lucerne dal contesto di VII secolo della Crypta balbi*, in: *Ceramica in Italia: VI–VII secolo*, in: *Atti del Convegno in onore di John W. Hayes* Roma, 11–13 maggio 1995, Firenze 1998, s. 345; Monica CECI, *Note sulla circolazione delle lucerne a Roma nell'VIII secolo: i contesti della Crypta Balbi*, in: *Archeologia medievale*, XIX, 1992, s. 752–753.

36— A. VAUCHEZ, heslo *Agiografia*, s. 208.

christi a klášter, který nechává vystavět ve svém sídle Corteolona,³⁷ čímž také pokládá základ pro jeho langobardskou tradici. Ta se šířila především v oblastech *Langobardie Maior*, kde vedle Corteolony najdeme jeho pozůstatky v Asti v dnešním Piemontu, ale i v toskánské Pistoii, bývalém centru langobardské státní správy, kde se nacházela tzv. *sala*, tedy langobardský správní okrsek. Kaple s přilehlých *xenodochiem*, která byla založena Langobardem Ratchisem 8. září 748 a ze které se dodnes dochoval pouze vstupní portál, představuje jeden z nejstarších dokladů instituce tohoto typu na území Apeninského poloostrova.³⁸

Je to rozšíření kultu Anastáze Perského mezi Langobardy, které sehrává významnou roli při jeho zprostředkování v rámci tažení Karla Velikého proti Langobardům, tedy druhého mezníku stojícího u základu cášské tradice kultu. K němu však stejnou měrou přispěla i vnímavá percepce, otevřenost, proaktivní vztah a sběratelská politika Karla Velikého. I přesto, že relikvie v cášském dómu představuje doposud nepřiliš probádaný materiál,³⁹ je možné předpokládat, že do Cách byla přivezena právě v době vlády Karla Velikého.⁴⁰ Jiná tradice nás spravuje o relikvii Anastáze Perského ve Špýru, v Katharinenkapelle,⁴¹ která měla být přivezena společně s dalšími, získanými Jindřichem III. v Itálii po koncilu v Sutri v roce 1047.⁴²

37—Paulus DIACONUS, *Historia Longobardorum*, VI, 58, ed. Stefano GASPARRI, Milano 1991, s. 216–217; Codex Diplomaticus Longobardorum, t. IV, s. 17; BAV, Codex Palatinus 833.

38—*Il Patrimonio artistico di Pistoia e del suo territorio, catalogo storico descrittivo*, Pistoia 1967–1970, I, s. 64; Giulio BERTI, *La cappella di S. Anastasio e la „Sala“ di Pistoia*, Pistoia 1984, s. 71–94.

39—C. V. FRANKLIN, *The Latin Dossier*, s. 27.

40—C. V. FRANKLIN, *The Latin Dossier*, s. 26.

41—http://www.heiligenlexikon.de/BiographienA/Anastasius_der_Perser_Magundat.htm#, vyhlednáno 23. 4. 2013.

42—John M. JEEP, heslo *Speyer*, in: *Medieval Germany. An Encyclopedia*, London 2001, s. 727–728.

V říšské tradici má kult Anastáze Perského své místo zcela jistě díky své neopomenutelné úloze tzv. vítězné relikvie,⁴³ která je mu přisuzována v *Legendě o Ansedonii*, jejímž jediným narativním dokladem je vyobrazení uvnitř vstupní brány v opatství *Tre Fontane* v Římě z dvacátých let 13. století. Znázorňuje legendární obléhání Karla Velikého a Lva III. Langobardy obsazené Ansedonie, kde klíčovou úlohu, kromě dvou hlavních představitelů, plnila relikvie Anastáze Perského, coby zprostředkovatele vítězství. Jeho spojitost s válečnými událostmi vychází z historických faktů jeho života a role vojáka. Legendu, která měla být dokladem o majetkové situaci zmíněného opatství v konfliktu mezi řády benediktinů a cisterciáků, je možno zařadit do skupiny autochtonních legend, dovolávající se *Karolinských Gest*, představujících „bájně elaborace zmatených starých tradic“⁴⁴ a jejich lokálního využití pro politické účely.⁴⁵

Účelem tohoto příspěvku byl krátký exkurs mezi hmotné pozůstatky kultu Anastáze Perského. Mezi ty doposud existující i ty, o kterých máme informace pouze zprostředkované písemnými prameny. V tuto chvíli by se mohlo zdát, že bez nových hmotných pramenů nebude možné představit další poznatky o vývoji tohoto kultu. Je však vhodné zamyslet se nejen nad tím, co by tyto materiály měly doložit, ale především, kterým směrem by se měl nový výzkum ubírat. Ráda bych použila slov Jana Assmanna, ve kterých je tento směr možná čitelný: „[...] postavy v osobně vytvářených retrospektivních vzpomínkách mají svou vlastní pravdu [...] fakta nemohou tyto vzpomínkové osobnosti ani

---

43 — Tomuto konceptu jsem se věnovala v příspěvku na konferenci Arthist 2013, Olomouc 15.–16. 5. 2013: *Caput sancti Anastasii, vítězná relikvie*.

44 — Gina FASOLI, *Carlo Magno nelle tradizioni storico-legendarie italiane*, in: *Carl der Grosse: Lebenswerk und Nachleben*, Dusseldorf 1967, s. 359.

45 — Jana MICHALČÁKOVÁ, *Gli affreschi dell'Arco di Carlo Magno nell'abbazia delle Tre Fontane: il concetto ideologico della conciliazione dei poteri papale e imperiale*, v tisku.

Hi!

potvrdit, ani vyvrátit, jejich pravda je jinde⁴⁶, a profesorky Libuše Hrabové, která nejen doplňuje, ale přímo specifikuje vztah historické paměti k svatým, či tzv. věštím hlavám: „Historická paměť je složitě vytvářena jak psanou historií, tak i tradicí přenášenou zkušeností. Má také mnoho podob. V duchu příběhu o hlavách svatého Diviše je o ní možno říci, že může být věští hlavou pro toho, kdo dovede pít ze studny moudrosti. Může být apotropaickou hlavou na hranicích k prospěchu i ke škodě domácích i cizích. Může být také překvapujícím nálezem, když královské komise otevrou po letech stříbrnou schránku. Může však být i zaprášenou relikvií ve skleněné skříni kostela.“⁴⁷

Hlava, či hlavy Anastáze Perského, se nikdy netěšily zájmu, který vzbuzuje a vzbuzovala hlava svatého Diviše. To však neznamená, že jejich význam je minoritního charakteru. Představují jedinou identitu, jedinou historickou osobnost, která v sobě spojila několik významů a úloh, avšak studie paměti jejího kultu, její mnemohistorie, je teprve v počátcích.

46— Jan ASSMANN, *Moses der Ägypter. Entzifferung einer Gedächtnisspur*, překlad do italštiny: *Mosè l'egizio. Decifrazione di una traccia di memoria*, Milano 2000, s. 31.
47— L. HRABOVÁ, *Hlava*, s. 75.